

“Klædt i skarlagen skind”

- en glemte dragtbetegnelse fra middelalderen?

Camilla Luise Dahl

Fortid og Nutid, september 2006, s. 183-194

De danske folkeviser vrirler med henvisninger til pragtfulde klæder båret af fornemme riddere og fine fruer. Et af de dragtstykker, der omtales utallige gange i folkevisernes univers, er det særligt kostbare “skarlagen skind”. Dragthistorikere har diskuteret navnet siden hen, men hvad betød egentligt denne dragtbetegnelse, og fandtes dragten overhovedet i middelalderen?

Camilla Luise Dahl, f. 1972, B.A i historie. Er for tiden ved at skrive speciale ved Center for Tekstilforskning, Københavns Universitet, og i samarbejde med Dragtpuljens terminologiudvalg at udarbejde et glossarium over dragttermer i middelalderlige skandinaviske skriftkilder. Er forfatter til bogen: *Dragt og pragt i middelalderen*, der er under udgivelse på Middelaldercentret: Center for Historisk Teknologi.

I folkevisernes univers støder man ofte på betegnelsen skarlagen skind – en betegnelse, der set med eftertidens øjne synes uforklarlig, da skarlagen vedrører et af middelalderens finere tekstiltyper, mens skind som bekendt betegner hårsiden fra en dyrehud – dvs. dvs. to begreber der ikke umiddelbart synes at have nogen indbyrdes sammenhæng.

I folkevisetraditionen er det fortrinsvis de fornemme riddere og fine fruer og møer, der beskrives som svøbt i skarlagen skind. I Anders Sørensen Vedels samling af folkeviser fra 1591 finder vi skarlagen skind nævnt flere gange. I en folkeviser om den svenske konge Birger (bror til dronning Ingeborg, der var gift

med den danske konge Erik Menved), er Birger iført skarlagen skind: “*Kongen gick met under Skarlaggen Skind*.”¹ [kongen fulgte efter iført skarlagen skind]. Og i visen om Valdemar Sejrs søsters brudfærd hedder det: “*De Fruer suøbe sig i Sabel oc Maard: Oc der achseler de deris Skarlaggens Skind*”² [de fruer svøber sig i sabel- og mårskindspels; og om skuldrene tager de deres skarlagen skind].

I *Danmarks gamle Folkeviser* nævnes skarlogens skind, skarlagenn skindt og skaarlagenn skieend, bl.a. som en fin brudeklædning: “*tthi fulde brudenn y saallenn ind med synn skaarlagenn skieend*”³ [de fulgte bruden, i sin skarla-

Fornemt stifterpar, begge klædt i lange kapper, der kunne svare til skriftkildernes skin. Kalkmaleri i Sønder Næså kirke, ca. 1200-25. (Foto: B. Stampe)

gens skind, ind i salen]. Men hvad betød egentlig denne dragtbetegnelse skind, der tilsyneladende ansås for noget særligt fint i eftertiden?

Skind som betegnelse

Fra folkeviserne er der ikke meget hjælp at hente; disse populære viser er ikke nedskrevet i den tid de omhandler, middelalderen, men derimod først samlet og nedskrevet flere hundrede år efter. Særligt fra slutningen af 1500-tallet og i 1600-tallet blev de mundtligt overleverede "middelalderviser" flittigt kopieret og nedfældet i fine damers visebøger, og også historisk interesserede som Vedel samlede og udgav adskillige viser. Den fornyede interesse for viserne lod også nye komme til, forfattet i en stil, der lå

tæt op af de gamle. Desværre er det ofte en umulig opgave at se, hvilke der var oprindelige eller nytilkomne viser, og også de originale viser kan have undergået betydelige ændringer undervejs, som de blev sunget og fremført over flere hundrede år. Betegnelsen skind er således næppe et begreb, der har været bevaret i levende tradition i folkeligt sprogbrug, men snarere en engang kendt term, der for længst var glemt, da viserne blev nedskrevet omkring år 1600. Udviklingen til betegnelsen skind, der giver associationer til pelsværk/skind, er muligvis et udslag af folkeetymologi, hvor den originale betydning af ordet har været glemt. Dette peger på, at der er tale om en betegnelse, der engang i tidens løb var i brug, men senere kun bibeholdt eller genopdaget i viserne.

Flere forklaringer er givet til ordet.

Fornem stifterinde iført rektangulær kappe, måske en tidlig gengivelse af “skarlagen skin”. Kalkmaleri i Gualöv kirke, Skåne, 1100-tallets slutning. (Foto: Svend C. Dahl)

Flest dragtforskere angiver, at der var tale om en kappe, og at ordet var afledt af dyreskind, en indikator for at betegnelsen oprindeligt anvendtes om et pels- eller skindslag. Enkelte steder tolkes skind som en pelsbesat kåbe,⁴ og andre steder er skarlagen-skind tolket som en skindforet skarlagensklædning.⁵ Men at der muligvis er tale om noget andet end et skind eller pelsklædning, kan måske ses af, at der i viserne hersker en vis forvirring om kasus, indimellem anføres dragtstykket som en skind og i andre tilfælde som et.

Selve betegnelsen *skarlagen skind*, der så flittigt benyttes i viserne, kan ikke findes i senmiddelalderens skriftkilder, og navnet blev heller ikke benyttet senere hen om noget kendt dragtstykke. Vi

må således længere tilbage i tiden for at finde navnet anvendt.

En nærmere forklaring til betegnelsen skind finder vi hos den norske filolog og dragtforsker Hjalmar Falk. Ifølge Falk vedrørte det en ældre germansk dragtbetegnelse *scincing*, *sciccing*, *scicging*, *scinging*, der ikke refererede til skind eller pelsværk, men blot betød slag eller kappe.⁶

Dette synes at være en langt mere plausibel forklaring til termen, og i skriftkilder fra tiden omkring år 1300 finder vi da rigtignok også dragtstykker med betegnelser som *skin* og *skingr*.

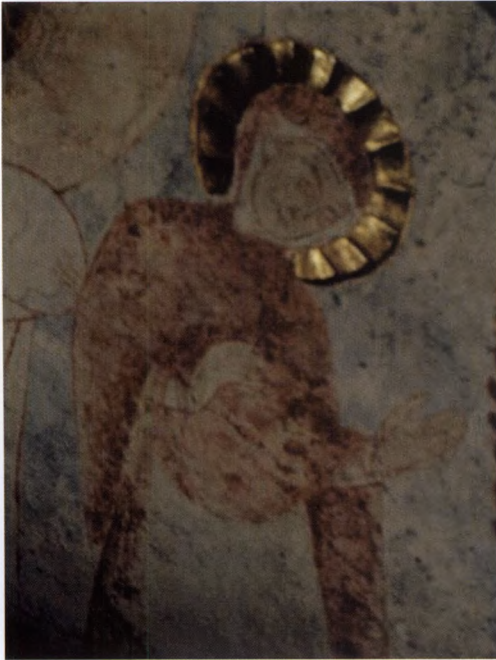
I norske kilder omtales dragtstykket hovedsageligt *skingr*, på Island *skikkja* og i Sverige som *skinna* og *skin*. I Danmark kan betegnelsen ikke findes i skriftkilder fra denne tid, hvilket muligvis blot beror på den beskedne mængde af bevaret materiale fra tiden. Her finder vi måske noget af forklaringen til den senere forvirring omkring kasusangivelse, idet disse synes at afvige de nordiske lande imellem: I Island angives fx *en skikkja*, mens der i Norge er tale om *et skingr*. For de danske folkevisers vedkommende forekommer begge kasusbetegnelser, og den inkonsekvente brug af *en* og *et* kan formodentligt bero på dem, der nedfældede dem.

Skind i skriftkilderne

På svensk grund finder vi flere referencer til dragtstykket. I den svenske middelalderroman *Herre Ivan* (ca. 1300) optræder *skarlanan skin* hyppigt blandt de klæder, der nævnes, heriblandt om en dronnings fornemme klæder: “*Hun, som sidder i skarlagen skin/ det er den stolte frue min*”.⁷ At dragtbetegnelsen skind indenfor litteraturen ofte er en misforstået term, ses ofte af de oversættelser, der bliver givet dragtstykket. I en en-

Stifter i rød rektangulær kappe fæstnet på den ene skulder, måske mandlig version af pallio eller skin. Kalkmaleri i Hagedsted kirke, ca. 1175-1200. (Foto: Jens Christian Lund)

Jomfru Maria afbilledet med et slag draperet omkring hår og overkrop, måske en gengivelse af palla. Kalkmaleri i Hagedsted kirke, ca. 1175-1200. (Foto: Jens Christian Lund)

gelsk udgivelse af denne roman findes både den svenske tekst og en engelsk paralleloversættelse, og her er den svenske dragtbetegnelse *skarlakan skin* oversat til “*skarlagen hermelin*” (Scarlet ermine), uden at dette pelsværk nødvendigvis var identisk med betegnelsen *skind*.⁸

En nærmere forståelse af dragtstykkets typologi finder vi derimod i andre kilder. I en svensk adelig frues testamente fra 1313, skrevet på en særblanding af latin og ældre svensk, omtales en skarlagen *skin* og en rød kjortel. Skarlagen *skin* (*skarlachans schin*) er skrevet på svensk, mens den røde kjortel (*rubea tunica*) er skrevet på latin.⁹ Samme sted omtales en udsmykning til en kappe kaldet *skin-bonad*, og her er kappeudsmykning anført både på latin (*ornatum pallio*) og på svensk (*skinnabonadh*).¹⁰ I det-

te tilfælde må *pallio* (*pallium*/kappe) og *skin* således have betydet det samme på henholdsvis latin og svensk og betegnelsen *skin/skind* må, som Hj. Falk angiver, have betegnet en art kappe eller slag.

I et andet svensk testamente for en fornem frue dateret til 1293 finder vi beskrivelse af en udsmykning af sølv (formodentligt i betydningen borter, beslag m.m) til henholdsvis en kapu (kåbe) og en *skin*.¹¹

I islandske kilder finder vi hovedsageligt betegnelsen i litteraturen, hvor sagaernes og ridderromanernes helte og heltinder ofte er fornemt og kostbart klædt. Heri finder man beskrivelser af *skin* (omtalt som *skingr/skikkja*) af kostbart silkeklæde foret med gråværk (pels af grå eger), sobelskind og hermelin, fx i en ridderroman fra omkring 1300, der omtaler: “*en silke-skin (skikja) foret med sobelpels*”.¹² I en norsk udgave af samme roman hedder dragtstykket: “*skingr af fint silkesammet foret med sobelpels*”.¹³ Og i en islandsk saga fra 1200-tallet omtales en fornem: “*To-farvet skarlagens skin (skikkja), halvt rød og halvt brun foret med gråværk og bræmmed med samme pels*”.¹⁴

I norske kilder nævnes dragtstykket *skin*, angivet som *skingr*, også i flere tilfælde, fx år 1300, hvor et grøn *skingr* omtales til en værdi af 18 øre guld.¹⁵ Dette brev omhandler et skifte mellem en Baard smed og hans hustru Gyda vedrørende jordegods og løsøre, der skulle tilfalde den anden efter ægtefællens død. I brevet er dette *skingr* det eneste dragtstykke, der omtales ved navn, mens resten af deres dragter blot er nævnt samlet som *klædom* (klæder). Dette kunne tyde på, at det omtalte *skingr* var det mest kostbare dragtstykke i deres eje.

I et brev fra 1308 omtales et *skingr* givet af biskop Arne af Bergen til biskop Thord af Grønland. Dette skulle gives sammen med forskellige dragtstyk-

Fornem stifterinde i fodsid kappe, muligvis Esbern Snares datter Ingeborg. Kalkmaleri fra Gørlev kirke, ca. 1250. (Foto: Jens Christian Lund)

ker, bl.a. en kjortel, overkjortel (surcot) og en hætte (kaprun), af lyseblåt klæde og med undtagelse af kjortlen foret med gråværkspels: “*Et skingr, overkjortel og hætte af lyseblå farve; skingret, overkjortlen og hættten er foret med gråværk og dertil en kjortel af samme klæde*”.¹⁶

I en oversigt fra 1323 over beklædningsdele, som en velhavende fader i sin tid gav i medgift til sin datter, omtales et skingr foret med rødt stof: “*Ligeledes et blåt skingr foret med rødt sæi (et fint, tyndt uldklæde) og dertil en blå kjortel*”.¹⁷ Og i et testamente for en velhavende norsk frue i 1326 omtales adskillige skingr, bl.a. en særligt kostbar af det fineste klæde og pelsværk: “*Et skarlagens skingr foret med hermelin*” samt et af grønbroget klæde ligeledes foret med fin pels: “*Et grønbroget skingr foret med gråværk og dertil hætte uden pelsværk*”.¹⁸ I testamentet omtales hele seks skingr, de fleste af kostbart klæde og foret med pelsværk.

Dette er den sidste dokumenterede omtale af betegnelsen skingr i bevarede norske kilder, og heller ikke i Sverige kan betegnelsen findes efter denne tid, skønt kapper anvendtes gennem hele middelalderen i fornemme kvinders dragtskik. Mest sandsynligt er det, at det ikke var selve dragttypen, men betegnelsen, der gik af mode. Det er dog meget sandsynligt, at skingr havde et andet snit og udformning end de rundskårne kapper kaldet *mantel*, der omtales jævnlige i senere kilder. Betegnelsen *pallio* eller *pallium*, der et par steder bruges synonymt med skin, menes fx at have betegnet en kappe bestående af et rektangulært stykke stof,¹⁹ og det er muligt, at også skin oprindeligt havde dette særlige snit.

I udenlandske kilder genfindes betegnelsen *pallium/pallio* allerede i tidlig middelalder og var i 1000- og 1100-tallet fast betegnelse for en fin kappe i sekulær sammenhæng.²⁰ Den afledte term

palla brugtes i tidlig middelalder om et slag båret af kvinder. Denne kunne både fungere som en egentlig kappe, men også som et sjallignende slag, der tillige kunne draperes om hovedet.²¹ Muligvis er også skin en tidlig-middelalderlig term, men desværre findes ingen skriftkilder fra før 1200-tallet, hvori dragtstykket kan spores.

I Norden finder vi eksempler på dragtstykket *pallium* i skriftkilder fra begyndelsen af 1200-tallet.²² Hos Saxo omtales dragtstykket *pallio* i *Gesta Danorum* fra begyndelsen af 1200-tallet. Her beskrives i afsnittet om Amlæd, at hans moder dronningen opførte sig som en tjenestekvinde ved at: “*Quod ancillæ more pallio caput obducerit*.”²³ [dække sit hoved med en *pallio* som en terne]. Eftersom *pallio* og *pallium* ikke i sig selv angav et jævnt dragtstykke, der kun blev båret af tjenestekvinder, må eksemplet henvise til handlingen (at dække sig til, skjule sit åsyn af undseelighed, skjule sig) snarere end selve dragtstykket. Dette peger på, at den latinske betegnelse *pallium* var en fællesbetegnelse for forskellige former for slag uagtet kostbarhed, og *pallium* kunne desuden bruges af både mænd og kvinder. I Biskop Absalons testamente fra ca. 1200-01 omtales flere *pallium* bl.a. en finere “*pallium marturam dedit*” [pallium gjort med mårskind] samt en jævner “*griseum pallium quotidianum*” [grå pallium til hverdagsbrug].²⁴ De skin, der omtales i kilderne, synes derimod at være særligt fornemme.

Skarlagen skind

Fælles for de skin og skingr, vi finder i skriftkilderne, er, at de alle er af særligt kostbart materiale, bl.a. omtales klæde som skarlagen, sæi/sayan, broget klæde (mængd) og klæde i farver som rødt, blå og grønt.

Skarlagen har gennem tiden været omdiskuteret, og den oprindelige betydning af denne tekstilangivelse er uklar. Mange mener, at betegnelsen oprindeligt betød et fint vævet klæde af forskellige røde nuancer farvet med det kostbare røde farvestof kermes (deraf navnet skarlagensrød), men at betegnelsen senere kunne betyde et fintvævet klæde i stort set alle farver.²⁵

Sæi, også kaldet sæyan, menes ligeledes at have været et tyndt uldstof af særlig fin kvalitet, der var efterbehandlet således, at det havde en skinnende overflade.²⁶ Mængd er en omdiskuteret term, skønt tekstilforskere er enige om, at der var tale om broget, meleret og farvespillende klæde, så er der uenighed om, hvordan dette farvespil kunne opnås.²⁷ Muligvis henviste termen til en mønstret vævning eller en vævning med forskellig farve trend og islæt. Også farverne, der omtales i kilderne, er fine og vidner om middelalderens farveglæde; farver som røde og blå var kostbare og svære at opnå i holdbare nuancer, derfor var disse farver ofte særligt eftertragtede til fine folks dragter.

Fælles for de skin, der omtales i kilderne er, at de alle synes at angive en særlig fin dragtform, der tilhørte overklassen. Imidlertid kan dette bero på tilfældighed, da kun de fornemste folk lod testamenter og inventarier over deres ejendele nedfælde og formodentligt de eneste, der havde noget af værdi at borttestamentere. Ikke desto mindre var kappen typisk et dragtstykke, der netop kun var i brug blandt samfundets fornemme adelige, og derfor netop blev opfattet som højstatussymbol. Intet synes at pege på, at skin ikke netop var en særlig fin dragt.

I *Kongespejlet* – en norsk opdragelsesbog dateret til 1200-tallets midte – hedder det, at det var god tone for en adelsmand at optræde *shikkjulauss* (kappe-

løs) ved foretræde for kongen. Her kan betydningen være, at tidens etikette krævede, at man aftog sit standsinsignia, skinnet, før man trådte frem for en person af højere rang.²⁸ I folkeviserne er betegnelsen skin ligeledes tydeligt anvendt som angiver af noget særligt fornemt og kostbart.

Tydeligvis må folkevisernes dragt-angivelser bero på tidligere forlæg, i dette tilfælde beskrivende et dragtstykke, der var i brug før 1325. Om dette skulle kunne understrege nogen "originalitet" eller "ægthed" i forhold til folkeviserne som middelalderviser, er imidlertid et andet spørgsmål. Brugen af den i folkeviserne faste strofe "skarlagen skind" angiver ikke, at en given vise i så fald daterer sig tilbage til før 1325, men blot at dragt-terminerne anvendt i den er fra den tid. Dette betyder, at i det mindste nogle af viserne har haft et ældre forlæg, hvor en sådan term gav mening, men andre kan være langt senere digtninger, der kopierer hele strofer fra andre tidligere viser eller blot benytter sig af en fast form, der på tidspunktet for nedskrivningen har været kendt og accepteret. Om dette har fundet sted gennem hele middelalderen eller er en særlig form, der hører 15- og 1600-årene til, er uvist, men vi må formode, at hele strofer og faste vers omkring 1600 må have været velkendt for de fleste, i betragtning af den popularitet sådanne viser fik – og mon ikke adskillige flere blev føjet til de allerede kendte?

I bryllupsvisen, der egentlig er en trolovelsesvis, om kong Hans og Christine af Sachsen, hos Vedel anført som "*Koning Hans fester Frøicken Kirstine*" finder vi fx verset: "*Mit udi den Borggaard, der agsele de deris Skind: Oc saa gaa de i Høyelofft, for Hertugen aff Saxen ind.*"²⁹ [midt ude borggården, slog de deres skin over skulderen, så gik de i højeloftet ind, for hertugen af Sachsen].

Kærlighedspar iført fornemme pelsforede kapper, hendes er fodsid, mens hans er knælang. Inskriptionen *Luxuria* bag dem antyder at dette par er ægteskabsbrydere. Afbildningen er fra den tid, hvor betegnelsen *skin* afløses af *mantel* i skriftkilderne, og dette par er måske gengivet i mantler. Kalkmaleri i Kirkerup kirke, ca. 1300-25. (Foto: Svend C. Dahl)

Brylluppet mellem de to fandt sted i København i 1478, dvs. lang tid efter at betegnelsen *skin* ville angive nogen fornem, moderne dragt en tronarving som Hans værdig. På hans tid ville det i stedet have været dragtstykket *kåbe*, der ville angive en fornem yderdragt. Var visen fra Hans' egen tid, kan det synes besynderligt, at man har villet udstyre kongen med en gammeldags kappe, der

hørte 12- og 1300-årene til fremfor en moderne ærmeforsynet kåbe.³⁰

Desværre findes ingen bevarede eksemplarer af denne vise fra Hans' egen tid, og vi støder netop først på den i Vedels samling af folkeviser. Og disse forhold rejser flere spørgsmål end de besvare: har betegnelsen *skin* været en fast strofeform anvendt i viser middelalderen igennem? Eller er der her tale om en

Modelaps med spejl, klædt i en fodsid, tvefarvet kåbe med udtungede ærmer. Kalkmaleri i Vigersted kirke, ca.1440. (Foto: Svend C. Dahl)

(gen)digtning fra 1500-tallet, hvor vise-forfatteren ikke har været bekendt med forskelle i dragtterminer i henholdsvis tidlig middelalder og på kong Hans' tid?

En ting, vi kan fastslå med sikkerhed, er, at dragtstykket skin, der fandtes i middelalderen frem til begyndelsen af 1300-tallet, gik af mode og forsvandt. Præcis hvornår de dukker op i modebilledet, kan de få bevarede kilder ikke give et mere nøjagtigt billede af, men i udlandet har de været kendt allerede i tidlig middelalder. Hvornår bestemte skift i smag og mode for kapper og overtøj fandt sted, kan næppe heller præcist angives, men betegnelsen skin forsvinder fra kilderne omkring 1325, og det var næppe en modedragt efter denne tid. Testamenter som det i 1326 kunne blive nedskrevet adskillige år efter, at de omtalte dragter var blevet syet, derfor kan de omtalte skin være af væsent-

ligt ældre dato end selve testamentet. Også oversigten over medgift for den fornemme unge brud i 1323 er nedskrevet adskillige år efter, pigen blev gift. Desværre er året for hendes ægteskab ikke angivet, men disse skingr kan være af ældre dato. Dertil kommer, at mange af denne type kilder er forsvundet i tidens løb. Vi ved derfor ikke præcis, hvornår den ene kappeform afløste den anden i modedragten, men i resten af 1300-tallet og 1400-tallet findes skin ikke omtalt i nogen bevarede testamenter eller inventarier. Først i 1500- og 1600-tallet, da folkeviserne blev samlet og nedskrevet, finder vi igen dragtstykket nævnt på skrift, men da var det tilsyneladende blevet en uforståelig betegnelse for de fleste, og om ordet har været anvendt som fast strofeform i tiden imellem kan fremtidige undersøgelser måske kaste lys over.

Noter

- 1 Anders Sørensen Vedel: Et hundrede udvalde Danske Viser. Prentet udi Ribe, MDIXC. Udgivet ved Hans Brix, Soph. Michaëlis & Carl S. Petersen. Holbergselskabet. Kbh. 1926, s. 330.
- 2 Sst., s. 260.
- 3 Danmark gamle Folkeviser. Bd. 1-9. Udg. ved N. F. S. Grundtvig & A. Olrik. Kbh. 1849-1923, her bd. I, s. 224.
- 4 Kr. Nyrop: “At svøbe sit Hoved i Skind”. I Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie. Det Kongelige Nordiske Oldskrift – Selskab. 3. Række, 2. Bind, årgang 1912, s. 73 – 82.
- 5 Ordbog til det ældre danske Sprog 1300-1700. bd- 1-4. Ved Otto Kalkar. Kbh. 1881-1918, bd. 3, s. 767.
- 6 Hjalmar Falk: Altwestnordische Kleiderkunde. Mit besonderer Berücksichtigung der Terminologie. Skrifter udgivet av videnskaps-selskabet i Kristiania: II: 1918. Kristiania 1919, s. 185ff.
- 7 Hærra Ivan. Arthurian Archives V. Norse Romance bd. 3. (red.) Marianne. E. Kalinke, Cambridge 1999. Fx vers 1025-1026: “...þe þær siter i skarlakan skin/ þæt ær þe stolta frua min...”.
- 8 Hærra Ivan. vers 1865-1870: “Þa kom þe frugha þem i gen/ - hænne fylghþe baþe riddare ok sven-/ stolt i hænna skarlakan skin”. [Da ankom fruen, fulgt af både riddere og svende, stolt i sin skarlagen skin], her oversat “scarlet ermine”. Jeg takker Phd. Eva Andersson, Göteborg, for denne reference.
- 9 Svenskt diplomatarium. Diplomatarium Suecanum. Bd. 1-9. Udg. ved J. G. Liljegren & B. E. Hildebrand. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien och Riks-archivet. Stockholm 1829 – 1995, bd. 3, s. 755.
- 10 Svenskt diplomatarium, bd. 3, s. 756. “ornatum pali mei dicti skinnabonadh.” [mit udsmykningsstykke med sølv kaldet skin-pynt].
- 11 Svenskt diplomatarium, bd. 2, s. 157. “paraturas meas de argento dictas kapubonadh & skinnabonadh.” [Mine sølvudsmykninger kaldet kåbe-pynt og skin-pynt].
- 12 Falk: Kleiderkunde, (se note 6), s. 181. Fra romanen Flores og Blanchefflor: “Silkiskikkja ok safalskinnum undir”.
- 13 Falk: Kleiderkunde, s. 185. “Skingr af goðu eximi ek safal undir”.
- 14 Falk: Kleiderkunde, s. 181. “Skallats skikkju halfskipta, rauða ok brúna, ok undir gráskinn, ok snúið út skinnunum”.
- 15 Diplomatarium Norvegicum: Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre forhold, sprog, slægter, sæder, lovgivning og rettergang i middelalderen. bd. 1-21. Oslo 1849 – 1990, bd. 3, s. 49. “ok skingr gr/oe/nt. þat er virt er xviii aura”. [og grønt skingr, der er 18 øre guld værd].
- 16 Diplomatarium Norvegicum, bd. 10, s. 15. “eit skingr ok syrkot. ok kaprunn af lios b(l)aam lit. er skingret. syrkot. kaprun. foðrat med gram skinnun. ok kyrtill Ýar til. af sama klæðe”.
- 17 Diplomatarium Norvegicum, bd. 5, s. 64. “jtem blaatt skingr vndir rauðt sæj, ok með blaar kiurtill”.
- 18 Diplomatarium Norvegicum, bd. 4, s. 155. “skallazskingr meðr huitum skinnunum” og “gronnmengið skingr meðr gramskinnunum ok kaprun vttann skinna”.
- 19 Erwin Pochmarski: “Palla & Pallium“. I: Wörterbuch der Kleidung und Rüstung vom alten Orient bis zum Mittelalter. (red) Harry Kühnel. Verlag Walter de Gruyter, Berlin 1992, s. 184-86.
- 20 Dragtstykket forekommer ligeledes som liturgisk dragtstykke. Om Pallium i tidlig middelalderkilder se: Mechthild Müller: Die Kleidung nach Quellen des frühen Mittelalters. Textilien und Mode von Karl dem Grossen bis Heinrich III. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Bd. 33. Hrsg. von Rosemarie Müller. Verlag Walter de Gruyter, Berlin 2003, s. 85-87.
- 21 Müller: Die Kleidung, (se note 20), s. 97.
- 22 Diplomatarium Norvegicum, bd. 19, s. 106 (dateret 1221, liturgisk dragtstykke): “tunicam et pallium de nigra burnetta” [kjortel og pallium af sort klæde] og Diplomatarium Norvegicum, bd. 19, s. 90 (dateret 1215, gave fra den engelske konge til den norske konges frænde): “Vnam robam de scarleta scilicet pallium cum bissis, et tunicam” [robe bestående af skarlagens pallium med egrnskind og en kjortel].
- 23 Saxonis Gesta Danorum. Ved. J. Olrik & H. Ræder. Kbh. 1931, Bog X: VI, vers. 20.
- 24 Testamenter fra Danmarks Middelalder indtil 1450. Ved Kr. Erslev, Kbh. 1901, s. 5.
- 25 Agnes Geijer: Ur tekstilkonstens historia. Lund 1972, s. 303f. og Le Drap “Escarlate” au Moyen Age. Essai sur L’étymologie et la signification du mot Écarlate et notes techniques sur la Fabrication de ce Drap de Laine au Moyen Age. Ved J. -B. Weckerlin. Lyon 1905, s. 14, 16-17, 23, 63 & 76.
- 26 Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. Bd. 1-22. Malmø 1956 – 78. Afsnit om: klede (marta Hoffmann, sp. 457-58), handel med

klede (Poul Enemark, sp. 458-65), kläde: Sverige (Hugo Yrving, sp. 465-68), klede: Norge (Grethe Authén Blom, sp. 469-471) og klæde: Island (Björn Thorsteinsson, sp. 471-74).

- 27 Falk: Kleiderkunde, (se note 6), s. 81-82.
28 Speculum Regale. Konungs-Skuggsjá. Konge-Speilet. Tilligemed et samtidigt Skrift om den norske Kirkes Stilling til Staten. Udg. af R. Keyser, P. A. Munch & C. R. Unger, Christiania 1848, s. 68.
29 Vedel: viser, (se note 1), s. 375.
30 Camilla Luise Dahl: "The "Kåbe" in Medieval

Scandinavia: Identification of Kåbe and Ærme-kåbe in Scandinavian Written Accounts." Paper Presented at Ctr Talk, april 20th 2006, Centre for Textile Research, Copenhagen University, Kbh. 2006, s. 31-34; og Camilla Luise Dahl: "Cappa og kobe: forvirringen om dragten "kåbe" i middelalderen". Tekstiltforskning på Middelaldercentret: Middelalderdragter: Arbejdsrapporter 2001-2005. Red. Catharina Oksen. Middelaldercentret: Forsøgscenter for Historisk Teknologi, 2005.